

REVISTES ELECTRÒNIQUES I BIBLIOTEQUES: AVANTATGES I INCONVENIENTS

Autores:

Núria Sabaté Gómez. Bibliotecaria suplent a la Diputació de Barcelona i Arxivera del Grup VEMSA

Judit Pujolasus Coromina. Projecte en col·laboració amb la Biblioteca de Torelló i Arxivera del Grup VEMSA

Resum

En el nostre article intentem posar en situació als lectors sobre un format tant estès en l'actualitat però tant desconegut, per altra banda, com és el format electrònic i, en concret, la revista electrònica.

En segon lloc intentem analitzar d'una forma justa i objectiva els avantatges i inconvenients que presenten aquest tipus de publicacions de forma general. Per últim, la nostra intenció ha sigut posar de manifest els aspectes a tenir en compte i el paper que juguen les revistes electròniques en l'àmbit de les biblioteques.

Paraules clau

Revista electrònica; avantatges; inconvenients; biblioteca.

INTRODUCCIÓ

Un dels elements importants a la vida acadèmica i científica és la publicació dels treballs dels investigadors. Els professors i docents són avaluats continuament segons el volum de treballs que publiquen, per aquest motiu el paper de les publicacions periòdiques és molt important en el camp professional. Aquests volums de publicació permeten als investigadors aconseguir reconeixement curricular, ajudes per a projectes, promoció, etc.

Diversos treballs, però, apunten a una mateixa conclusió: la reticència de la comunitat universitària a publicar en nous suports. Per aquest motiu, aquest article pretén aproximar el professional a la revista electrònica i a la seva interacció amb la biblioteca.

HISTÒRIA

Segons Lancaster (1995) es poden distingir quatre etapes en l'evolució de les revistes electròniques:

- L'ús dels ordinadors en la confecció de les revistes impreses al començament de la dècada dels seixanta.
- Equivalència de la revista impresa amb la revista en format electrònic sense introduir-hi modificacions.
- Distribució de la revista electrònica amb alguns serveis de valor afegit com les cerques i les alertes.
- Aparició de les revistes electròniques que incorporen recursos multimèdia.

Sens dubte, un dels majors impulsos del desenvolupament de les revistes electròniques fou el CD-ROM ja que permet l'emmagatzematge de grans quantitats de dades. Tot i així, podem considerar que el gran pas en l'evolució de les revistes electròniques ha sigut l'aparició i expansió d'internet que ha permès un accés en línia més adequat i ha facilitat l'edició i la distribució.

SORGIMENT DE LES REVISTES ELECTRÒNIQUES

La revista electrònica sorgeix, principalment, per solventar els problemes que presentaven les revistes impreses. Un d'aquests inconvenients és l'alt cost de producció i distribució que presenten. En general, el processament de producció i distribució són complicats i lents ja que hi intervenen autors, editors, coeditors, etc., i requereixen temps, costos i coordinació, factors que afecten negativament a la revista impresa.

Altres problemes que presenten són l'augment de títols disponibles a causa de l'especialització dels camps professionals i l'augment de preus que ha conduït a que moltes biblioteques no puguin afrontar aquests costos i hagin d'anul·lar les subscripcions.

REVISTES ELECTRÒNIQUES

1. Definició

Segons Barrucco i García Testal (1997), la revista electrònica científica es defineix com " conjunt d'articles ordenats, formalitzats i publicats a través de xarxes teleinformàtiques sota la responsabilitat d'una institució científica o tècnica que entre altres coses validi la qualitat de la informació publicada a la mateixa".

De forma general podem dir que s'han de donar tres condicions bàsiques:

- Articles agrupats d'una forma ordenada i normalitzada.
- La revista s'ha de distribuir a través d'una xarxa de telecomunicacions.
- Existència d'una institució científica o tècnica responsable de l'edició i que validi la qualitat de la informació a publicar.

2. Quantitat

En referència a la quantitat de revistes electròniques que existeixen, podem dir que no es pot saber la quantitat exacta ja que els directoris existents no són exhaustius i la seva actualització és més lenta que el ritme de creació d'aquestes revistes. Tot i això, podem donar les dades que proporcionar la ARL Directory of electronic journals, newsletters and academic discussion list. La setena edició d'aquesta font, publicada al 1997, recull enllaços a 7.000 publicacions de les quals 3.400 són periòdiques (el doble que al 1996) i d'aquestes considera que 1.500 són revistes electròniques.

3. Tipologia o relació suport paper/suport electrònic

Segons les característiques pròpies de cada revista, podem distingir quatre tipus de revistes electròniques:

- Utilització de la xarxa per a promocionar els índexs i resums de la publicació impresa, tot i que els articles es troben en l'edició impresa.
- Simultaneïtat entre la revista impresa i la electrònica.
- Edició digital exclusiva.
- Complement de la publicació electrònica com a serveis de valor afegit de la publicació impresa.

4. Format

En els inicis, el format més utilitzat era ASCII, que es distribuïa a través del correu electrònic, tot i que posteriorment es va generalitzar l'ús del web en la distribució.

Tot i que hi ha molts formats disponibles segons les disciplines (ex: Latex, Postscript, etc.) , els formats estrella són el llenguatge html i el format pdf, creat per Adobe al 1992 (www.adobe.com).

En l'actualitat, també s'ha d'esmentar la inclusió de fitxers multimèdia d'imatge (format gif, jpeg, etc.) i de so (format mpeg, avi, etc.) en les revistes electròniques.

5. Serveis, tarificació i accés

Es pot considerar que els principals serveis que ofereixen les revistes electròniques són: informació comercial i editorial, índexs dels números publicats, resums, selecció d'articles a text complet i accés a la revista a text complet.

Respecte al mitjà de pagament i llicència es pot dir que trobem quatre mètodes: 1) accés gratuït a la revista electrònica als subscriptors de l'edició en paper ; 2) els subscriptors de l'edició impresa paguen un cost addicional per accedir a la versió electrònica; 3) permeten la subscripció electrònica a un preu menor que l'edició en paper; 4) revistes electròniques gratuïtes.

La forma de validació es fa a través de l'ús de contrasenyes i noms d'usuaris o a partir del registre de la direcció IP dels ordinadors autoritzats.

6. Vies de distribució

Principalment conviuen tres vies de distribució dels articles científics: la forma tradicional en la qual s'imprimeixen els articles en paper per editar la revista i enviar-la per correu als subscriptors. En segon lloc, el mètode per el qual s'imprimeixen les separates (reprints) dels articles. Per últim, els fitxers electrònics es penjen a un servidor en el qual els usuaris es poden imprimir l'article ja sigui a través de l'accés mitjançant contrasenyes o per ordinadors autoritzats.

7. Implantació

Segons Mari Carmen Marcos (2000), existeixen diferents factors per als quals la implantació de les revistes electròniques no és equiparable a la implantació que tenen les revistes impreses:

- Falta de claredat en el sistema de cobrament
- Manca de regulació en la protecció dels drets de propietat intel·lectual.
- Poc prestigi científic de les revistes electròniques.
- Publicació digital com a complement de la publicació en paper.
- Falta de control de qualitat.
- Inexistència de la normalització en la forma de presentació, estructura i cites.
- Manca de planificació de sistemes d'arxius per assegurar la permanència dels treballs publicats.

AVANTATGES

Els principals avantatges de les revistes electròniques són:

- Baix cost de producció de l'edició digital degut a l'estalvi de processos.
- Més volum de producció a causa de l'abaratiment de costos.
- Estalvi de temps en l'edició.
- Gran capacitat d'emmagatzematge.
- Possibilitats multimèdia i presentació en format hipertext.
- Realització de cerques (facilitat d'interrogació).
- Ubicuitat.
- Instantanietat.
- Utilització del correu electrònic per agilitzar la revisió d'articles.
- Interactivitat entre lectors/editorial/autors.
- Cost baix de les telecomunicacions.
- Facilitat d'autoedició.
- Ràpida actualització dels continguts.
- Facilitat d'accés des de qualsevol lloc i hora.
- Alta demanda dels usuaris d'aquest tipus de servei.
- Eliminació de duplicats en centres d'una mateixa xarxa.
- Accés simultani.

- Enllaços entre documents.
- Incorporació de publicitat pròpia de la xarxa.
- Més facilitat en la localització d'especialistes en camps afins.
- Combinació amb sistemes d'alerta.

INCONVENIENTS

Els inconvenients que presenten les revistes electròniques són:

- Falta de qualitat d'alguns documents electrònics.
- Inestabilitat en els estàndards de l'edició o la seva ràpida actualització.
- Modificacions constants del hardware/software.
- Incomoditat de la lectura de textos en pantalla.
- Dependència de l'ordinadors i de la velocitat de transmissió d'internet.
- Necessitat d'impressora compatible amb els formats i el cost d'aquesta impressió.
- Temes relacionats amb llicències, condicions d'ús i drets de còpia i d'autor.
- Diversitat d'interfícies d'usuaris entre les diferents editorials.
- Volatilitat de la informació no impresa.
- Reticència dels usuaris desconexors de les eines informàtiques.
- Inexistència de la garantia d'accés a números endarrerits.
- Manca de normalització en la gestió de subscripcions.
- Incomoditat de l'ús de contrasenyes.
- Restricció en ordinadors que no estan autoritzats tot i que pertanyin al centre.

BIBLIOTEQUES I REVISTES ELECTRÒNIQUES

En aquest apartat intentarem analitzar les principals diferències, respecte a la versió impresa, que es troben en el tractament de les revistes electròniques.

1. Selecció

Els principals criteris que s'han de tenir en compte alhora de fer la selecció de revistes electròniques són: nivell de la demanda dels usuaris, adequació del títol a les necessitats de la institució, factors d'impacte basats en l'anàlisi i índexs de citació, reputació de l'editor, preu, format dels arxius, formes i qualitat de lliurement i condicions d'ús.

Un dels principals avantatges en aquest apartat és la possibilitat que donen alguns editors de subscriure's a la revista electrònica gratuïtament durant un període de temps. També s'ha de tenir en compte que moltes editorials proporcionen revistes electròniques gratuïtament quan et subscrius a la versió impresa.

2. Adquisició i accés

La principal i més important diferència en l'adquisició la trobem en el fet que les revistes electròniques s'adquireixen sota llicències per usar el material sota unes condicions d'ús i de temps determinat. Les negociacions d'aquests contractes sovint alenteixen aquest període d'adquisicions i, més encara, quan la compra es fa de forma consorciada.

En quant a l'accés, existeixen diversos problemes com són l'oblit de contrasenyes o la denegació d'accés en els ordinadors que no estan autoritzats, tot i que pertanyin al centre, fet que mutila un dels principals avantatges de les revistes electròniques.

3. Control

El control en l'arribada de números de les revistes electròniques és peculiar ja que independentment de l'augment de temps invertit, en aquest control (sobretot quan hi ha una dualitat entre la revista impresa i l'electrònica) el problema principal es troba alhora d'identificar els números i saber quan apareixerà el pròxim (la concepció de número que entenem en la revista impresa desapareix en la publicació electrònica).

S'ha de dir que en les revistes via web no es rep res sinó que només s'accedeix als nous números quan l'usuari els recupera. Tot i així hi ha tres controls que es poden fer, tot i que són manuals (encara no ha aparegut una forma automatitzada per fer-ho) i , per tant, l'augment de temps dedicat és important:

- Adreça vàlida activa.
- S'afegeix nova informació segons el calendari editorial.
- Material duplicat disponible durant un temps raonable.

4. Catalogació

La catalogació de publicacions digitals que no tenen la seva rèplica en paper és molt complicada degut a que falten molts dels elements típics al catalogar (portades, estructura fixa, etc.) . En les publicacions en les que la biblioteca té l'exemplar en paper i digital, simplement s'hi afegeix una nota en la catalogació en la qual hi consta la disposició de l'exemplar electrònic (en el millor dels casos hi ha l'enllaç) com a solució provisional del problema.

Però què passa en les revistes que només hi ha l'edició digital i són gratuïtes? Doncs senzillament no es cataloguen, tot i que no tenen cost i algunes són prou reputades i importants per a què s'incloguin al catàleg.

De forma general podríem dir que els criteris per a catalogar revistes són: les revistes subscriïdes, les revistes produïdes per a la biblioteca de la institució i/o per la pròpia institució, les revistes d'obligada disponibilitat degut al dipòsit legal.

Un altre dels problemes detectats és que en l'actualitat encara s'estan desenvolupant les normes de catalogació per a aquestes publicacions, o sigui que s'està en un període de transició, tot i que actualment es poden catalogar normalment amb la normativa existent.

5. Emmagatzematge i preservació

Inicialment, el sistema que es feia servir més era donar la revista mitjançant CD-ROM, posteriorment aquest suport es va utilitzar per subministrar els continguts de tot l'any.

En l'actualitat s'accedeix a la revista mitjançant un servidor remot. Aquest sistema comporta diversos problemes, per exemple el fet d'accedir als materials quan es cancel·la la subscripció, o l'evolució ràpida i constant de maquinari i programari, fet que provocar la contínua migració de les dades d'una plataforma a una altra per tal que la informació és pugui llegir al llarg del temps.

Diversos projectes de futur podrien ser l'arxiu digital de Elsevier Science o el servei Electronic Collections Online, ELO, d' OCLC (www.oclc.org/oclc/eco/archive.htm)

6. Ús dels usuaris

Un dels punts bàsics d'aquest apartat són les llicències, tema recurrent del qual ja n'hem parlat en anterioritat. Tot i així és un aspecte important que s'ha de valorar amb exhaustivitat alhora de signar un contracte. S'haurien de valorar aspectes com: usuaris als quals es pot donar aquest servei (alguns contractes només valoren la possibilitat d'oferir aquest servei a estudiants actuals i personal a jornada completa, oblidant el personal a jornada parcial, estudiants d'altres biblioteques consorciades, etc.) , llibertat en l'ús (els editors són reticents a donar llibertat en la descàrrega, impressió, transmissió, etc.).

Altres factors que poden influir en aquest apartat és la manera com les biblioteques presenten aquestes revistes electròniques als usuaris, com a bibliografia interessant es poden consultar les Guidelines for the introduction of electronic informations resources to users de la ALA (<http://www.ala.org/ala/rusa/rusaprotools/referenceguide/guidelinesintroduction.htm>).

Un dels requisits fonamentals és tenir la infraestructura tècnica i informàtica mínima i adequada per consultar aquest material. També s'ha de tenir en compte el "ritual" que els usuaris porten a terme en les revistes en paper, com són localitzar el número, fullejar el sumari, etc. ; diverses revistes electròniques saben que s'ha de potenciar

aquest "ritual" i, per aquest motiu, introdueixen diverses facilitats per a que l'usuari pugui dur a terme el seu procés.

L'ús que es fa d'aquests articles, principalment és a través del format html o pdf, com ja havíem comentat anteriorment, tot i que els enllaços a altres articles/revistes només es poden introduir en llenguatge html. Aquests enllaços poden representar un problema, com els enllaços a revistes/articles no subscrits, etc.

Per a la biblioteca, el fet que cada vegada es puguin consultar més materials d'informació des del seu web fa que es perdin usuaris presencials a la biblioteca i, per aquest motiu, es perd la informació valuosa que prové dels usuaris.

També s'ha de tenir en compte que l'usuari no està acostumat a llegir des d'una pantalla i ha d'aprendre a manipular el format electrònic (a l'usuari li agrada fullejar, moure's mentre llegeix, llegir a casa, etc.).

Hem de dir que les revistes electròniques inclouen molts serveis de valor afegit com són les cerques, però també s'ha de recordar que no tothom vol buscar sinó que hi ha certes disciplines que no necessiten cercar o que valoren el fet de trobar coses per casualitat, mirar diferents números anteriors, etc.

7. Impressió

Inicialment les biblioteques no feien pagar les impressions que es podien derivar de la consulta de les revistes electròniques, carregant aquests costos a altres serveis, tot i que va arribar un moment que es va implantar la política generalitzada de pagar per impressió. Degut a això, la quantitat d'impressions ha anat disminuint, també a per la senzillesa de transferir dades a través del correu electrònic.

CONCLUSIONS

Es posa de manifest que, actualment, no hi ha una situació clara respecte als avantatges i inconvenients de les revistes electròniques que ens ajudi a posicionar-nos totalment a favor o en contra, sinó que s'hauria de trobar un equilibri entre revistes impreses i electròniques segons les necessitats i possibilitats concretes de cada institució, tot i que potser el debat no és electrònic contra paper, sino la coexistència d'ambdós suports.

És evident que no es pot obviar la importància que poden tenir en un centre les revistes electròniques però tampoc es pot caure en l'error de desmerèixer un format que ens ha acompanyat tant de temps i que en ocasions pot ser útil com és l'imprès.

Bibliografia

Aguirre, JM. "Cultura y redes de comunicación: las revistas electrónicas" [en línia]. *Espéculo : revista de estudios literarios*. Núm. 11, 1999. http://www.ucm.es/info/especulo/numero11/rev_elec.html [Consulta: 1 juny 2004]

Aguirre, JM. "Las revistas digitales y la vida academica" [en línia]. *Cuadernos de Documentación Multimedia (RE-CD)*. Núm. 6-7, 1998. <http://www.ucm.es/info/multidoc/multidoc/revista/cuad6-7/aguirre.htm> [Consulta: 1 juny 2004]

Claivaz, Jean-Blaise. "A propos des ressources électroniques" [en línia]. *E-LIS*. 2002. http://eprints.rclis.org/archive/00000072/01/Article_AGBD_03.03.pdf [Consulta: 1 de juny 2004]

Edwards J. "Electronic journals: Problem or panacea" [en línia]. *Ariadne*. Núm. 10, 1997. <http://www.ariadne.ac.uk/issue10/journals/intro.html> [Consulta: 1 de juny 2004]

Funagallo, Francisco ; Martínez, Julio A. "Revistas electrónicas: Aplicación en una biblioteca de Ciencias de la Salud" [en línea]. *Actas de las VIII Jornadas de Información y Documentación en Ciencias de la Salud. Universidad de las Palmas de Gran Canaria*, 1999. <http://www.bibliotecas.ulpgc.es/eef/docs/biblio/doc/comunica1.htm> [Consulta: 1 de juny 2004]

Hans Roes. "Electronic Journals: a Short History and Recent Developments" [en línea]. Paper presented at the *International Summer School on the Digital Library*. Tilburg, August 1996. http://drcwww.uvt.nl/~roes/articles/ej_1996.htm [Consulta: 1 juny 2004]

Keefer, Alice. "Revistes electròniques, comunicació científica i biblioteques" [en línea]. *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*. Num. 6, 2001. <http://www.ub.es/biblio/bid/06keefe1.htm> [Consulta: 1 de juny 2004]

Marcos, Mari Carmen. "La revista electrónica y su aceptación en la comunidad científica" [en línea]. *El Profesional de la Información* . Vol. 9, Núm. 5, 2000. <http://mcmarcos.bravepages.com/interest.htm> [Consulta: 1 de juny 2004]

McKnight, Cliff. "Electronic Journals : What Do Users Think of Them? " [en línea]. *International Symposium on Research, Development and Practice in Digital Libraries*. <http://www.dl.ulis.ac.jp/ISDL97/proceedings/mcknight.html> [Consulta: 1 juny 2004]

Varian, H.R. "The future of Electronic Journals" [en línea]. Paper presented at the Scholarly Communication and Technology Conference, Emory University, Atlanta, April 1997. *The Journal of Electronic Publishing* . Volume 4, Issue 1, 1998. <http://www.press.umich.edu/jep/04-01/varian.html> [Consulta: 1 juny 2004]